

Vrijheid van onderwijs

Een evenwicht in kantelmodus

SYMPOSIUM | 22 APRIL 2026

KEYNOTE: Adri De Brabandere
met Roger Standaert, Ann Stael en Yves Demaertelaere

IMPULS

 Gompel&Svacina
deelt kennis

De onderwijsvrijheid bedreigd

Adri De Brabandere

Artikel 24 van de Belgische
Grondwet

§1. Het onderwijs is vrij

Overzicht

- Vrijheid van onderwijs
 - Situering
 - Waarom onderwijsvrijheid?
 - Wat hoort vrij te zijn?
- Topics
 - Financiële kwesties
 - Toezicht en verantwoording
 - Vrijheid van schoolbesturen
- Aan wie behoort het onderwijs?
- Vrijheid: waartoe?

Vrijheid van onderwijs - situering

- Vrijheid in het Vlaams onderwijs: subsidiariteitsbeginsel, vertrouwensprincipe, terugtrekkende overheid, New Public Management...
- Autonomie van de leerkracht
- Grondwettelijk gegarandeerde vrijheid: grondrecht, geen waartoe!
- Samenlevingsmodel: vrije burgers vs overheid, rechtsstaat, primaat van de politiek (?), middenveld, overleg

Vrijheid van onderwijs - situering

- Samenhang met andere bepalingen van artikel 24 GW: legaliteitsbeginsel, recht op onderwijs, gelijkheidsbeginsel,...
- Vanwaar de bescherming door artikel 24?
 - Kwetsbaarheid kinderen en jongeren?
 - Kwalificatiebevoegdheid?
 - Identiteitskwestie?
- Arbitrair toepassingsgebied?

Waarom vrijheid van onderwijs?

- Verband met godsdienstvrijheid
- Stimuleert innovatie, nieuwe onderwijskundige methoden
- Epistemologische reden / onderwijs gericht op “begrijpen”

 Vrijheid is een noodzaak voor onderwijs

Wat hoort vrij te zijn?

- Pedagogisch project
- Onderwijskundige methode (En wat met *evidence informed*?)
- Curriculum
- Schoolbestuur
- ...?

Financieringskwesties

- Vrijheid van onderwijs impliceert een algemene subsidie-plicht van de overheid
- Subsidiebedrag moet voldoende hoog zijn om volwaardig onderwijs te kunnen inrichten
- Opportuniteitsoordelen en discretionaire overheidsbeslissingen moeten zo veel mogelijk worden vermeden
- Recht op subsidie: subjectief recht, bedrag moet decretaal vaststaan of bepaalbaar zijn
- Open end financiering
- Gekleurde middelen?
- Derdebetalerssysteem?
- Rationalisatie, programmatie en vrijekeuzescholen?

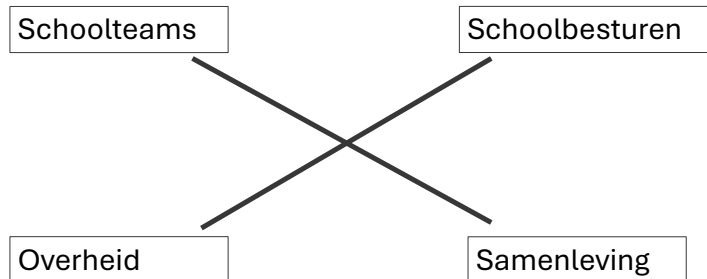
Toezicht en verantwoording

- Inspectie, onderwijskwaliteit, ROK, inspectie en artikel 24 GW
- Vlaamse toetsen: instrument van kwaliteitsverbetering of van verantwoording? Model van resultaattoezicht: biedt in principe grote vrijheid. Interpretatie onderwijsdoelen, eigenaarschap, transparantie en ruis
- Financieel toezicht

Vrijheid van schoolbesturen

- Niet alleen initiatiefrecht
- Geen preventieve maatregelen!
- Regelgevende bevoegdheid?
- Toezicht op schoolbesturen?
- Maatschappelijke legitimering?

Aan wie behoort het onderwijs?

Belang van vertrouwen!

Vrijheid: waartoe?

Emancipatorische gedachte:

- Procesmatig
- Inhoudelijk

Perspectief van de leerling

Utopische kracht van onderwijs!

- Overheidsbeleid en toezicht versus onderwijsvrijheid, in: In Geerinck, I. en Wouters, R. (red.), *Een deliberatie over onderwijsvrijheid*, 2018, Lannoo, p. 87-99
- Een menu aan debatthema's over vrijheid van onderwijs, *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid (TORB)*, 2021-2022, nr. 4, p. 245-265
- Uitdagingen voor schoolbesturen, *IMPULS, Onderwijstijdschrift voor leidinggevenden*, jaargang 54, nr. 3, maart 2024, p. 22-32

Loodsen of sturen in internationale wateren

Symposium Impuls 22 april 2026

Roger Standaert

Het gras is groener aan de overkant

- Gebrek aan comparatieve expertise
- Gevaar voor onvolledige, eenzijdige en foute overnames
 - Pedagogisch toerisme en schoolreispropaganda
- Ieder onderwijssysteem vertegenwoordigt een geschiedenis, cultuur en zingeving
 - Ieder systeem heeft een eigen kwaliteit
- Het compatibiliteitsprobleem
 - Thematisch vergelijken: bijvoorbeeld verhouding overheid-lokale autonomie
 - DE kwaliteit van een systeem bestaat niet
 - Inpassen in eigen systeem, zo niet afstoting
 - Rankings zijn steeds rankings over onderdelen van een complex systeem
 - Ieder systeem heeft een eigen ideologie en dus een eigen kwaliteit

De verhouding centraal – lokaal: types

Niet-democratische landen

Ontwikkelingslanden

Combinatie van niet-democratische en arme landen

Democratische landen

Twee types

- Economisch-technisch

- Pedagogisch-technisch

De economisch-technische lijn

- Drie bestanddelen: school als bedrijf
 - Concurrentie
 - Psychometrie als exacte wetenschap
 - Behaviorisme en taylorisme
- Kenmerken
 - Wat niet meetbaar is, is minder of niet belangrijk
 - Versmalling van het curriculum
 - Verwaarlozing hogere cognitieve vaardigheden
 - Verwaarlozing waarde –en attitudevorming

De pedagogisch-technische lijn

- West-Europese eigenheid
- Didactica magna en uitvloeisels
- Brede vorming: basiskennis en basisvaardigheden plus gezin, burgerzin, persoonlijke verrijking
- Oorspronkelijk religie vs vrijzinnigheid
- Uiteindelijk religieuze en humanistische pedagogische projecten
- Belang van diversiteit, schoolklimaat, relatie leraar-leerling
 - Minimumdoelen gemeenschappelijk
 - Eigen didactiek
 - Eigen evaluatie van leerlingen: iedere context is anders

Eigenheid België/Vlaanderen: de grondwet

- Vrijheid van onderwijs
- Twee schoolstrijden
- Aansluiting diversiteit van gezinnen
- Diverse opvoedingsprojecten
 - -Religieuze oorsprong
 - -Van 'laïcité' naar humanistische vorming
- Brede persoonlijkheidsvorming van leerlingen
- Belang van schoolklimaat, relatie leerling-leraar

Het niemandsland met fluctuerende grenzen

- Rijksleerplannen en daarop geijkte vrije leerplannen
- Minimumlessenroosters
- Structuur van het onderwijs
- Vakken, leergebieden en hun plaats
- Vakantieregeling
- Statuut van de leraar
- Bekwaamheidsbewijzen
- Groepering van leerlingen (jaarklas, enveloppefinanciering, loslaten jaarklas)
- Gebruik werkingskosten: gekleurde /ongekleurde projecten
-

Na de communautarisering 1989 - 2014

- Wat we zelf doen...
- Een bescheiden overheid: na vernieuwingsonrust
- Ge-aligneerd op schoolpactpartijen; continuïteit via zes ministers
- De nettenstructuur: GO!
- Belang van de Vlaamse onderwijsraad
- De kwaliteitsdriehoek
 - Eindtermen
 - Peillingsproeven(sinds 2002)
 - Nieuwe audit- inspectie

Nieuw partijlandschap en primaat van de politiek

- Vanaf legislatuur 2009-2014: volledig nieuw landschap
- Sterke profilering vanaf 2014-2019
 - Vloedgolf van decreten
- Primaat van de politiek
 - Sturen in plaats van loodsen
 - Afzwakking van impact van de koepels
 - Afzwakking van de Vlaamse onderwijsraad
 - 'Initiativitis' van ministers

Gevaren van het primaat van de politiek

- Parlementairen als specialisten
- Kortademigheid, spektakelpolitiek

Kwaliteit in een economisch-technische logica

- Een gesloten systeem
- Kwaliteit geïnspireerd door interpretatie via OESO-toetsen
 - Probleem validiteit en methodologie
 - Pars pro toto
 - Onduidelijkheid over wat 'minimum' is
- Angelsaksisch toetsendenken
 - Exacte meetbaarheidsillusie
 - Toetsen als doelstellingen: de 'ourobouros'
 - Versmalling van het curriculum
 - 'Alignment': leermiddelen, methodes, professionalisering keurmerk...

Redenen tot ongerustheid

- Duidelijke historische amnesie
- Cijfercultus en meetbaarheidsutopie
 - Gestandaardiseerde toetsen zijn geen objectieve toetsen
 - Wat was er mis met peilingsproeven?
- Centrale toetsen die meervoudige functie hebben
- Gevaar voor kennis 'overdragen' tegenover kennis 'maken'
- Gevaar voor een eng beroepsprofiel als leraar
- Angelsaksisch gesloten systeem als 'fastfood onderwijs' aan de horizon

Vrijheid van onderwijs

ervaringen uit de praktijk

2017

Scholen krijgen steeds meer autonomie om vorm te geven aan hun beleid. Positief is dat daardoor rekening kan worden gehouden met de lokale context. Tegelijk stelt dit de school ook wel voor uitdagingen en wordt er een beroep gedaan op het beleidsvoerend vermogen van de scholen.

Actieve onderwijsvrijheid:

- Vrijheid van oprichting
- Vrijheid van richting
Ben Weyts (2019-2024) – beleidsnota

“De vrijheid van onderwijs blijft voor mij het leidend principe waarop we onderwijs organiseren. De overheid bepaalt wat de leerlingen moeten kennen en kunnen, het is dan aan de scholen om te bepalen hoe ze die doelen effectief realiseren en welk pedagogische beleid ze daarvoor uitbouwen.”

- Vrijheid van inrichting of scholen mogen zich autonoom organiseren zonder inmenging van de overheid, maar:
 - Rekening houdende met arbeidsregelgeving, veiligheids- en preventiewetgeving, tuchtrecht, ...
 - Aan subsidiëring worden verwachtingen en eisen gekoppeld

+ Zuhal Demir over vrijheid van onderwijs: “Kwaliteit blijft dalen, dan moet ik wel de grenzen opzoeken”

Van Vlaams minister van Onderwijs Zuhal Demir (N-VA) “mag er een debat komen over de vrijheid van onderwijs”. “We blijven naar beneden tuimelen”, zegt ze. “Dan moet ik wel de grenzen opzoeken.”

Hannes Heynderickx

17 januari 2026 om 06:38

[Luisteren](#)

[Delen](#)

De vrijheid van onderwijs is verankerd in de grondwet in artikel 24. Dat schrijft voor dat iedereen een school mag oprichten, en dat die scholen in grote mate zelf mogen bepalen hoe kinderen en leerlingen les krijgen. Het bewuste grondwetartikel kan deze regeerperiode niet aangepast worden, maar van minister van Onderwijs Zuhal Demir mag er een debat over komen, als dat nodig is om de dalende onderwijskwaliteit een halt toe te roepen.

“Mocht ons onderwijs wereldtop zijn, dan zou ik gewoon achterover leunen. Maar de huidige situatie is frustrerend voor iedereen”, zegt ze in een interview met *het Nieuwsblad*. “Leerkrachten werken zich te pletter, alle samenlevingsproblemen komen op hun kap terecht. Ondanks dat vele werk blijven we naar beneden tuimelen. Dan moet ik wel de grenzen van de onderwijsvrijheid opzoeken.”

Voorbeelden uit de praktijk:

- Vrijheid van oprichting
- Vrijheid van richting !!
- Vrijheid van inrichting !!
- Passieve onderwijsvrijheid:
 - Keuzevrijheid van ouders is niet absoluut maar wel vrij ruim maar aanmeldingssystemen zijn afhankelijk van de regio sterk beperkend.
 - Levensbeschouwelijke vakken: huidige discussie kan invloed hebben. Groepen van 26 leerlingen van diverse leeftijden en diverse finaliteiten kan in de praktijk sterk ontradend werken.

In de praktijk vooral zorgen over de vrijheid van richting en de vrijheid van inrichting - vbn

- Evaluatiebeleid
- Gekleurde middelen
- Kortademig beleid
- Minimumdoelen
- Toetsen
- Gedrag op scholen regelen i.p.v. gedragen afspraken
- Investeringsubsidies (AGION)
- Reduceren van netgebonden pedagogische begeleidingsdiensten
- Personeelsstatuut

ABC van motivatie: autonomie als een sterke motivator

Wat met engagement?

Vrijheid van onderwijs:

- Van onvoorwaardelijke vrijheid van onderwijs
- naar een evolutie naar voorwaardelijke vrijheid van onderwijs
- Naar nu een te verdienen (beperkte) vrijheid

**Gewenste vrijheid:
ruimte om verantwoordelijkheid te nemen**

Impuls Symposium 2026:

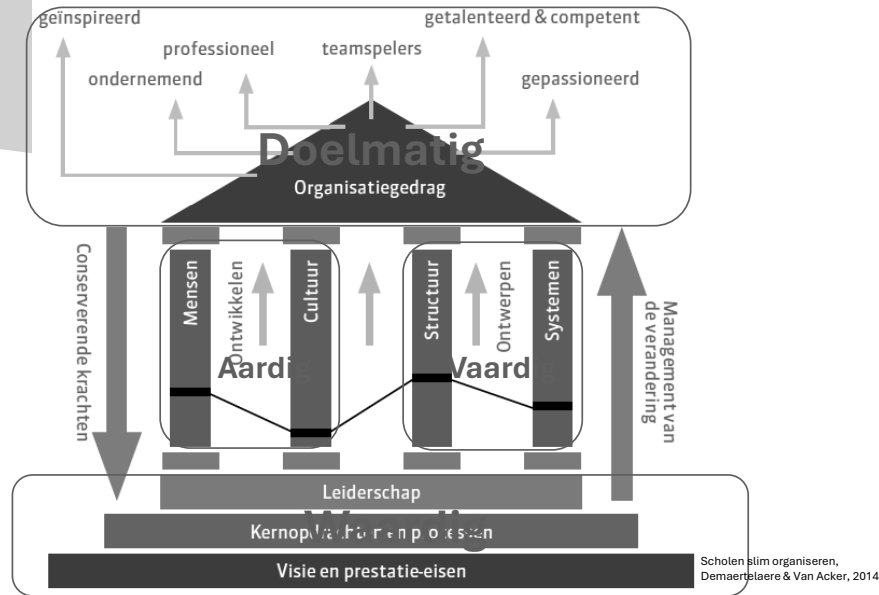
Van onderwijsvrijheid naar ontwerp-vrijheid

Yves Demaertelaere
@Ydemaertelaere
<https://yvesdemaertelaere.com/>

Leiderschap is integraal beïnvloeden

Vrijheid zonder missie is willekeur, missie zonder organisatie is decor.

Is jouw missie een kompas of een poster aan de muur?

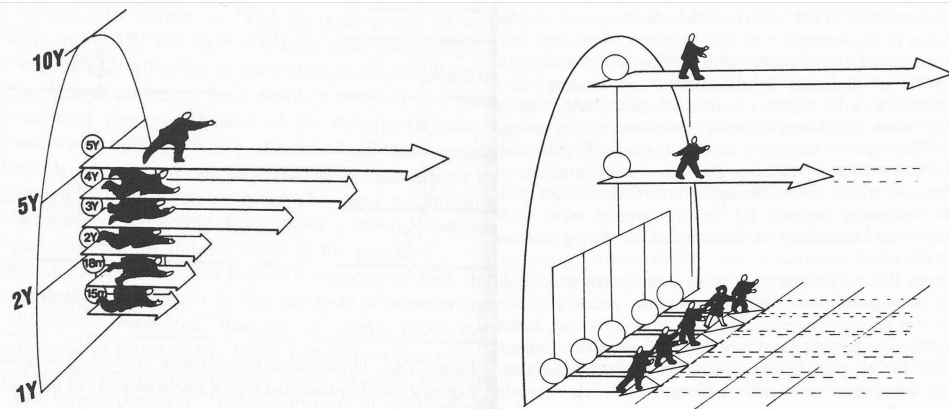

We hebben in het onderwijs soms de neiging om het systeem te onderhouden, terwijl we eigenlijk het leervermogen en de betrokkenheid moeten organiseren en beschermen.

Kernopdrachten en processen

rganiseren, & Van Acker, 2014

Als het leiderschap "vrijheid" opneemt in de vorm van sociaal ondernemerschap, hoe ziet de inrichting van onze school er dan uit?

Leiderschap

Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

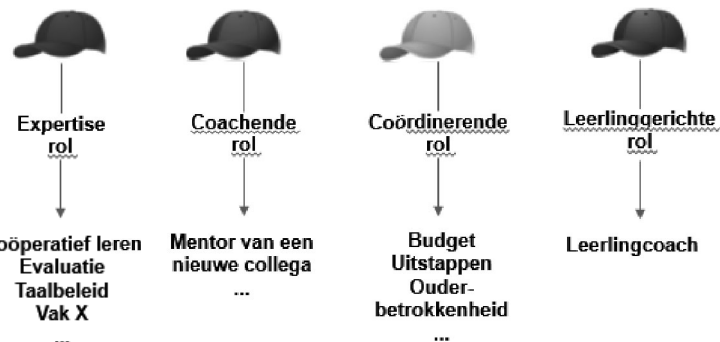

Structuur

Vrijheid overleeft alleen als je ze verantwoord gebruikt. Niet als ik maar wat doe uit gewoonte, maar als ik bewust kies, uitleg en bijleer.

Kernopdrachten en processen
Visie en prestatie-eisen

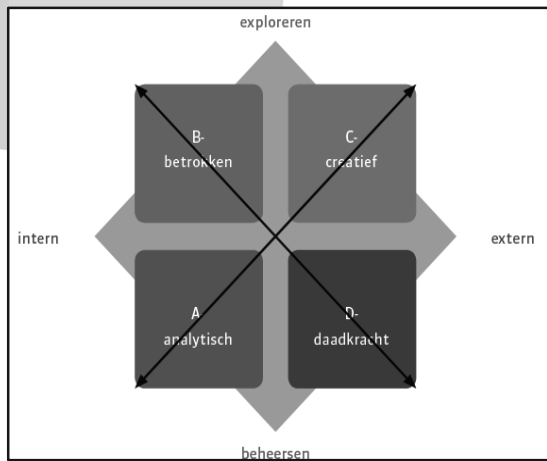
Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

Hoe organiseer je het werk om de kwaliteit te bereiken én tegelijk regels inzake (vak)-bekwaamheid te volgen?

Mensen

Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

Management van de verandering

Cultuur

Structuur op zich inspireert niet, je kan enkel mensen inspireren met een wervend verhaal.

Visie en prestatie-eisen

Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

Systemen

De regelgeving laat vaak meer toe dan wat scholen denken dat mag, maar vraagt wel zorgvuldig en kwaliteitsvol handelen en verantwoording.

Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

Integrale benadering

Als we onze schoolorganisatie niet zelf ontwerpen, dan worden we ontworpen, door de gewoonte, planlast of wantrouwen.

Schoten slim organiseren, Demaertelaere & Van Acker, 2014

Bedankt!

Stropkaal 38E
9000 Gent
09 221 45 45
info@evara.be

evara.be

IMPULS

Onderwijstijdschrift voor leidinggevend

Impuls publiceert vier keer per jaar artikelen, interviews, recensies en achtergrondinformatie over schoolleiderschap. Impuls biedt als enige onafhankelijk tijdschrift ter zake een waardevolle ondersteuning aan schoolleiders.

Neem een abonnement op IMPULS

Redactie

- Willy Brion (hoofdredacteur), actief in bestuur en beleid binnen Vlaams onderwijs
Jan Bonne (redactiesecretaris), voorheen pedagogisch begeleider Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Geert Breine, pedagogisch begeleider Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Erik De Paep, voormalig directeur SO Pius X-instituut, Antwerpen
Fien Depaepe, universitair hoofddocent KULAK
Theo Gorssen, coördinerend directeur scholengemeenschap KSOM
Rudi Haven, voormalig pedagogisch begeleider Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Elias Hemelsoet, coördinerend inspecteur, Vlaamse Onderwijsinspectie
Kurt Lecompte, directeur VTI Roeselare
Gert Naessens, clusterdirecteur Onderwijs, Odisee
Peter Op 't Eynde, directeur dienst School- en kwaliteitsontwikkeling, Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ingeborg Placklé, professor beroepsonderwijs VUB en lerarenopleider
Roger Standaert, ereprofessor comparatieve pedagogiek Universiteit Gent
Ludo Viaene, directeur VTI Oostende
Kathy Vincent, directeur Gitok bovenbouw en coördinerend directeur scholengemeenschap GIB-Gitok

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan en gelden voor de lopende jaargang. Reeds verschenen nummers van die jaargang worden nagestuurd.

Impuls verschijnt 4x per jaar in september, december, maart en juni

Een abonnement aanvragen kan eenvoudig door te mailen naar:

info@gompel-svacina.eu of
impuls@spabonneservice.nl

Bekijk onze boeken Onderwijs

www.gompel-svacina.eu